

Банкрот

Еміль Золя

Переклад Марка Черемшини

Робітники, що прийшли досвіта до фабрики, застали в своїх робітнях студінь, начеб їх демон смерті уповив своєю тінню. В одному куточку просторої робітничої салі споглядала вгору понуро та сумно велика машина враз із своїми залізними колесами та сталевими раменами. Глибока меланхолія пробивалася по мертвому, непорушному великані, що своїм грьском і стукотом, неначе ударами живчика тяжко працюючого титана, давав знак життя фабрики.

Властитель її отворив двері своєї контори.

— Дітоньки, нині нема ніякої роботи. Нові замовлення не вплинули, а давніші відкликано назад. Весь склад товарів тяжить на моїй голові. Грудень, на котрий я покладав надію як на головний сезон, руйнує мене дотла. Я мушу застановити роботу.

Він глянув на робітників, що зблідли перед маревом завтрашньої нужди і поглядали на себе затривоженим поглядом. Його голос дряв від глибокого зворушення.

— Я не егоїст, дітоньки, але моє положення так само страшне, як і ваше. У вісьмох днях я мав страти до 50 000 франків і доконче мушу роботу застановити. Не маю тепер шелюга в кишені, не то, щоб я міг на п'ятнадцятого всі нале-житості позаплачувати. Ви бачите, я говорю з вами, як приятель з приятелем. Позавтра прийде сюди судовий екекутор. Я не винен тому, не правда ж, дітоньки? Ми боролися до останнього. Радо би я вас задержав і надалі, але я зруйнований, я не в спроможі давати вам хліба.

І подає робітникам руку. Мовчки стискають вони по черзі ту подану руку, відтак стоять ще кілька хвилин на місці і люто споглядають з простягненими кулаками на порожні верстати. Звичайно в сю годину скрипіли пили, а в такт били їм молоти. "Банкрот" — се слово значить, що слідуєчого тижня 20—30 фамілій буде мліти від голоду. Очі жінок набігають гарячими сльозами. Мужчини хотять показатись відважними і потішаються тим, що в Парижі ніхто з голоду не загине.

Коли властитель фабрики відійшов, розійшлись і вони по одному, пригноблені, німі, прибиті. Вони йшли з дому жалоби. Велика німа машина, що чорніється в тіні закутка,— се мертвець, по котрім вони носять жалобу.

По вулицях блукає фабричний робітник. Від вісьмох днів ходить він вже від дверей до дверей та шукає роботи, щоб зужиткувати свої сильні мускули.

Всюди для нього заперті двері — ні однісінькі не отворяться гостинно. З порожніми руками вертає він домів. Студений дощ паде та й паде. Париж нині понурий та сумний під покровом зимового болота. Робітник йде дальше помимо дощу. Він не чує студених капель, він чує тільки голод, пекучий голод, що лютує в його нутрі.

Заголомшений, спирається він на поруччя мосту, котрого палі розбивають на білу шумовину бистрі, з гуком плинучі хвилі Секвани. Він похилився наперед. Гра водних, запінених великанів манить його до себе диким, злобним шумом. Але він тверезий і

тямиться. "Ні, з мене був би трус" — і поволі іде даліше.

Склепові вистави ювелірів кидають при електричним світлі снопи іскор. Якби він вломився до тих виставок, то хоть би і трохи забрав, то все забезпечив би на довший час прожиток своїй родині. В їдальнях готелів світять лампи. Він йде попри цукорні і різничі склепи і пригадує собі, що він рано обіцяв принести хліба своїй розпукою прибитій подрузі і з голоду заплаканій дитині. Він не має відваги прийти додому і сказати їм, що він збрехав. Надармо клопоче він собі голову над тим, як би то їм сказати, щоби вони даліше терпіли і ждали. Ні, вони не можуть бути довше без хліба. Він, сильний чоловік, ще би видержав, але жінка і дитина слабовиті і хирляві.

Йому вже приходить гадка: просити о милостиню. Але скільки разів який пан або пані попри нього ідуть, і він хоче витягнути руку о милостиню, стільки разів рука його в'яне, слова просьби застрягнуть в горлі. Він стоїть, хитаючись. Перехожі пани обертаються і згїрдливим поглядом міряють "запитого".

Жінка тим часом жде у дверях повороту свого мужа. Вона бліда, худа. Тоненький розіпнятий кафтан накриває по змозі її ніжну статъ. Студінь просякла її судорогами. Все, що мала, вона вже заставила. Вісім днів безробітних випорожнило полиці. Послїдні матраци продала гендляреві, лишилося лише саме покриття. Вона повісила його перед вікном, щоб вітер в хату не віяв, бо мала кашляє. А і вона шукала роботи, але надармо, вже стратила і кредит. Ні пекар, ні крамар не хочуть вже боргувати, а вона, бідна, не відважується навіть переходити попри їх двері. Пополудні була вона у своєї сестри, але і там нужда так велика, що їй сльози наплили до очей. При відході обіцяла вона їм кусень хліба, як її чоловік що заробить, та він не приходить.

Дощ потоком ллється. Бідна жінка втікає в хату, бо тяжкі каплі дощу падають на ню, і її тонка одіж пересякає водою. Від часу до часу перемагає її така нетерпливість; ремствуєючи на непогоду, підходить вона аж на рїг вулиці та виглядає мужа.

Перемокла, вертається знов і сушить мокру голову обома руками. Перехожі, що спішаються кудись, тручають її. Боязко тиснеться вона до стіни, щоб нікому в дорозі не стояти, їй здається, що ціле місто із своїм блиском, гамором і брудом на ню напосілося.

Недалеко від неї є склеп з печивом; вона видить там сплячу дитину. Яке воно щасливе, а у неї? Нарешті узріла вона свого мужа, що волікся поволеньки. Прибігає до нього. "Но?" — шепче дожидаючо. Він похилив мовчки голову, а вона тоді поволі слабим ходом пішла сходами в хату.

Маленька не спить. Вона пробудилася і задумалася, споглядаючи на догоряючий полонїнь лампочки. Страшні гадки малюються на. завчасу дозрілих і зів'ялих чертах тварі семилітки. Садовиться на край скриньки, що їй служить за ліжко. Маленькі ніжки джожать, а дрібненькі, сухі ручки держать накривало над грудьми. Вона задумалася. Забавок не мала. До школи також не може ходити, бо не має черевичків. Вона пригадує собі, як то її не раз мати провадила на прохїд у сонячний день! Але то вже давно було. Вони вже випровадилися давно з того помешкання, а тут їй все здається, якби через хату віяв вітер, зимніший від леду. Вона тут голодна і думає над проблемою, котрої не може розв'язати. Чи се кожний голоден? Бідненька думає, що причина докучливості з

голоду в тому, що вона ще маленька. Старші, здається, вже привикли до того. Мати десь добре знає, що кожний голоден, але вона таїть се перед дитиною. Коли поважитися на се, то, може, і запитається матері, хто, властиво, людей на світ приводить, щоб вони голодували. У них у хаті все таке старе, бридке... Подіравлені меблі, лисі стіни, ціла, відражаюча нужда пивничних і стрихових мешкань. І видиться їй, начеб вона бачила в сні теплі покої і гарні меблі, і замикає оченята, щоб знов мріти.

Проміння, що втискаються через повіки до оченят, становляться золотим облаком, і вона хотіла б ним уповитись. Але вітер віє у вікно і так її морозить, що вона знов починає кашляти.

Її очі заходяться сльозами.

Звичайно вона лякалася, коли осталася сама в хаті, але тепер — вона сама не знає чому — про те їй байдуже. Від вчора не їла нічого ще, то гадає, що мати пішла хліба принести. Та гадка бавить її. Вона покрає той хліб в дрібненькі куснички і кусник за кусничком їстиме уважно. Ах, то буде гарно!

Мати вернула, батько йде за нею на пальцях. Нетерпеливо глядить вона на руки їх обоїх. Обидвоє мовчать, а дитина за хвиличку співучим тоном проголосила:

— Ой голодна ж, голодна я!..

Батько повалився на крісло і заслонив собі лице обома руками; тільки понуре шльохання виринається з його уст. Мати укриває сльози. Вона накриває дитину старими шматочками і приговорює їй, щоб була чемною і спала спокійненько. Але дитина, що від студені дзвонить зубами, зібралася на відвагу. Тонесенькими рученьками обнявши матір за шию, питає вона тихесенько:

— Скажіть мені, мамусенько, чому люди голодні?